

Thomas Ogden o projekcijski identifikaciji

V svojem članku o projekcijski identifikaciji iz leta 1979, si ameriški psihoanalitik Thomas Ogden prizadeva doseči širše razumevanje tega po njegovem mnenju nadvse pomembnega koncepta, katerega vrednost vidi predvsem v smislu povezovanja med fenomeni v intrapsihični sferi (misli in občutki) ter fenomeni v zunanji realnosti in medosebnih odnosih (realnost oseb v odnosih).

Uvodoma opiše strukturo svojega prispevka. Skušal bo podati natančnejšo definicijo pojma projekcijske identifikacije in jo umestiti v kontekst nekaterih drugih pomembnih pojmov, ki jih srečujemo pri psihoterapevtskem delu; projekcije, introjekcije, identifikacije, ponotranjenja ter povnanjenja. Prav tako ga bo zanimalo natančnejše razumevanje narave in delovanja fantazije znotraj projekcijske identifikacije ter njeno razmerje do zunanje realnosti in objektivnih odnosov. Še zlasti stik projekcijskih fantazij z resničnimi objekti. Nadalje bo skušal jasneje opredeliti izkustvene nosilce projekcijske identifikacije in v kratkem zgodovinskem pregledu predstaviti pomembne prispevke drugih avtorjev. Slednjič se bo lotil še pretresa ugotovljenih implikacij za psihoterapevtsko tehniko in klinično teorijo. V tem kontekstu se bo osredotočil predvsem na pregled izvorov težav pri delu s projekcijsko identifikacijo in vlogo interpretacije v tovrstni terapevtski interakciji.

V razdelku naslovljenem *Projekcijska identifikacija kot fantazija in objektivni odnos* Ogden najprej opozori na številne nejasnosti, ki spremljajo idejo projekcijske identifikacije že od samega začetka. Na primer v čem se ta razlikuje od projekcije in identifikacije ter kakšno je njeno razmerje do fantazije. Morda gre za posebno vrsto projekcije, pri kateri se projektor čuti »kot eno« z objektom (Schafer) ali pa za vrsto fantazije, pri kateri je del sebe (selfa) lociran v drugem (Segal). Ogden ugotavlja kako se pojem projekcijske identifikacije očitno uporablja za številne različne, čeprav pogosto tudi komplementarne konceptualizacije, zato v duhu prej napovedane sinteze in razširitve obstoječega razumevanja poda svojo definicijo projekcijske identifikacije.

To razume kot skupino fantazij in spremljajočih objektnih odnosov, pri katerih se self znebi določenih neželenih delov z odlaganjem v drugo osebo, ki mu jih ta vrača v nekoliko spremenjeni obliki. Strukturo projekcijske identifikacije torej vidi kot tročleno, pri čemer trije deli, faze ali koraki, kot jim pravi, predstavljajo pravzaprav le tri vidike enega samega psihološkega dogodka. Ogden poudari, kako bistveno je, da celoten mehanizem razumemo kot simultan in soodvisen, čeprav ga lahko shematično razdelimo na niz treh konsekvativnih korakov:

V prvem gre za fantazijo projekcije dela selfa v drugo osebo, katero ta del prevzame od znotraj. V drugem koraku projektor prek medosebne interakcije izvaja pritisk na »prejemnika«, zaradi katerega ta misli, čuti oziroma se vede skladno s projekcijo. V tretjem koraku projektor projicirane občutke, ki jih je prejemnik medtem »psihološko predelal«, ponovno ponotranji.

Po tem, ko Ogden opiše svoje razumevanje osnovne sheme projekcijske identifikacije, se loti podrobnejšega pretresa posamičnih faz, ki ga podkrepi tudi s primeri iz klinične prakse. Za prvo pravi, je značilna evakuacija dela selfa. Pri tem je pomembno razumeti, da gre bodisi za evakuacijo dela, ki grozi z uničenjem drugih delov selfa, bodisi za evakuacijo dela, ki mu grozi uničenje s strani drugih delov selfa.

Za ponazoritev prve možnosti uporabi primer 14-letnega psihotičnega obsesivnega pacienta, ki je v terapiji večkrat pripovedoval o tem, kako želi v terapevta odložiti svoje »bolane možgane«. Tako bi se moral terapevt obsesivno ukvarjati s seštevanjem števil na registrskih tablicah in se soočati s strahovi, da ga bodo ljudje obtožili kraje vsakič, ko se bo dotaknil česa, kar ni njegovo. Pacient je jasno izrazil kako ne gre le za željo, da se znebi neželjenega dela selfa, pomembna je bila tudi kontrola, ki jo bo ta del izvajal v terapevtu od znotraj, podobno kot se trenutno izvaja v njem samem. Ogden pravi kako tovrstna fantazija temelji na primitivni ideji, da so občutki in misli konkretni predmeti, ki živijo svoje življenje.

Drugo možnost evakuacije Ogden ponazori s primerom 18-letnega shizofrenega adolescenta, ki je dolgo časa vehementno vztrajal pri trditvi, da v terapijo prihaja zgolj zaradi pritiska s strani staršev in terapevta. V resnici ni bilo tako, saj je imel

vselej možnost, da jo na svojo voljo prekine. Ogden ugotavlja kako je bilo za fanta pomembno, da željo po terapiji ohranja v starših in terapevtu, saj jo je na ta način ščitil pred drugimi deli selfa, ki jih je doživljal kot izrazito (samo)uničujoče.

Prva faza projekcijske identifikacije po Ogdenu torej jasno izraža enega izmed njenih glavnih vidikov; fantazijo dajanja dela selfa drugi osebi in posledične možnosti nadzora te osebe od znotraj. Pri tem gre očitno za precejšnje brisanje mej med selfom in reprezentacijo objekta, saj projektor meni, da prejemnik čuti njegove občutke. Gre za prej omenjeno enost oziroma zlitost z drugim, ki po Ogdenu projekcijsko identifikacijo tudi ločuje od projekcije, pri kateri projektor ne čuti povezanosti s prejemnikom. Razlika se torej zdi jasna, vendar Ogden vseeno poudari, da se v praksi projekcijska identifikacija in projekcija pogosto prepletata, zato ločevanje med njima ni vselej enostavno.

Glede druge faze projekcijske identifikacije Ogden trdi, kako je pri njej bistveno razumeti, da gre za dejanski pritisk in ne samo za nekaj namišljenega. Pritisk v tej fazi, ki ji Ogden pravi tudi indukcijska faza projekcijske identifikacije je namreč posledica medosebne interakcije. Svoje besede podkrepi s primerom 12-letne deklice, ki je bila v zgodnjem otroštvu pogosto žrtev nasilnih psiholoških in fizičnih vdorov s strani drugih. V času bivanja na oddelku je bila deklica večinoma tiho in neaktivna. Vseeno pa je bilo njeno prisotnost nemogoče odmisлити, saj se je neprestano zaletavala in zadevala ob druge, zlasti ob terapevta. Zdelo se je, da ta vselej stoji prav na njenem mestu. Deklica je na ta način nad terapevtom izvajala pritisk in mu dajala občutek, da je nenehno žrtev vdiranja.

V nadaljevanju pretresa druge faze projekcijske identifikacije Ogden uporabi še nekaj drugih primerov iz klinične prakse, s katerimi opozori na določene posebnosti, ki so značilne zanjo:

* Pogosto je izvržen del selfa, ki je hkrati moteč in potreben. Kot bi šlo za nezdravo hrano, ki človeku škoduje a je vseeno še vedno hrana. V takih primerih se projektor pomiri šele takrat, ko na podlagi pritiska, ki ga izvaja nad prejemnikom, dobi potrditev, da je v drugega izvržni del selfa v tej osebi tudi ohranjen.

* V luči mehanizma projekcijske identifikacije lahko odsotnost kakršnekoli skrbi za pacienta s strani terapevta predstavlja tudi indikacijo za pacientovo samomorilnost, saj gre morda za projiciranje pacientovih lastnih občutkov brezupa v terapevta (Tähkä).

* Včasih lahko zanikanje realnosti deluje tudi kot sredstvo za verifikacijo projekcije. Ogden omenja primer iz družinske terapije, kjer je oče na ta način izvajal pritisk na svojo družino (Brodey).

Poleg omenjenih primerov se Ogden v kontekstu indukcijske faze projekcijske identifikacije pomudi še pri situaciji, ki jo poimenuje »sicer pa«. Zanj pravi, da je nalažje razvidna v diadi mater otrok, in sicer ko določene matere izvajajo pritisk na svoje otroke, naj se vedejo skladno z njihovo patologijo, saj se v nasprotnem zanje ne bodo zmenile. Ali z drugimi besedami: »če nisi to, kar potrebujem, potem zame ne obstajaš«. Tudi takšne situacije se po Ogdenovih besedah pogosto odigravajo v terapevtskih zvezah.

Naposled se Ogden loti še tretje faze projekcijske identifikacije. Že prej je povedal, da gre pri njej za psihološko procesiranje projekcije s strani prejemnika in ponovno ponotranjenje s strani projektorja. Zdaj doda, da gre v resnici za nove občutke v novi osebi, čeprav so ti zelo blizu izvornim občutkom projektorja. Prav v tem leži po Ogdenu možnost drugačne obravnave; procesiranja, metabolizacije (Langs) ali kontejniranja (Bion). Ta proces deluje drugače kot projekcijska identifikacija. Prek integracije in kontejniranja se projekcijski identifikaciji pripiše še nekaj novega. To je lahko nekaj pozitivnega, vendar samo v primeru, če je prejemnik dovolj zrel in v projekcijsko identifikacijo ne vnaša svoje patologije. Ker je prek medosebne interakcije tovrsten amalgam ponovno na voljo projektorju, je to obenem tudi priložnost za njegov napredek in rast.

Svoje razmišljanje Ogden podpre s primerom iz kliničnega dela, pri katerem se je pacient po približno letu in pol začel spraševati, kaj v resnici dobiva od psihoanalize in ali ima vse skupaj sploh smisel. Njegovo plačevanje terapije je postajalo vse bolj neredno in analitik se je začel spraševati, če bo sploh dobil plačilo ali pa bo pacient kar pobegnil. Med seansami, ki so postajale vse bolj mučne, se je analitik ukvarjal s tem ali za srečanja zaračunava dovolj denarja?

Nekateri njegovi kolegi so računali isto za seanse, ki so bile krajše. Čez čas se je zalotil, da vztrajno podaljšuje srečanja s tem pacientom, saj ga navdajajo občutki krivde zaradi njegove pohlepnosti. Po premisleku mu je postalo jasno, da občutek pohlepnosti prihaja od »nevrednega« delu, ki mu ga pacient nenehno očita. To zavedanje je analitiku omogočilo drugačen vpogled v pacientov material. Spomnil se je, da je pacientova družina razpadla, ko je bil ta star 15 mesecev. Oče je mamo in otroka preprosto zapustil. Krivdo za to je mama vselej pripisovala otroku, saj ji je jemal čas, ki bi ga sicer lahko naklonila svojemu partnerju. Čeprav ni tega nikoli zares izrekla, so ti občutki v pacientu vseeno vzbudili močno krivdo in potrebo po tem, da zanika lasten pohlep. Na podlagi tega spoznanja je postalo analitiku lažje postavljati meje v terapiji. Tako časovne kot tudi finančne. Čez čas je pacient ob plačevanju komentiral, kako se zdi, da se analitik veseli »mastnega« plačila, ki ga prejema. Ta se je odzval tako, da mu je pritrdil. Resnično mu je prijetno, ko je plačan za svoje delo. Čeprav je bil pacient sprva ob tej analitikovi reakciji precej šokiran, sta se sčasoma lahko začela pogovarjati o vprašanju pohlepa in zanikanju zadovoljstva. Po Ogdenu je tako pacient s pomočjo analitikovega zrelega procesiranja njegovih projekcij tudi sam pri sebi odkril, da občutek zadovoljstva ni nujno nekaj slabega, ni vselej pohlep.

Po pretresu treh faz projekcijske identifikacije, se Thomas Ogden v razdelku poimenovanem *Okvir zgodnjega razvoja* loti evolucije tega mehanizma. Najprej pove, da lahko projekcijska identifikacija hkrati predstavlja obrambo (ohranjanje distance), način komunikacije (razumevanje, zlivanje), primitivno obliko objektivnih odnosov (bivanje z delno ločenimi objekti) ter pot k spremembi (način predelave). Po njegovem izvor projekcijske identifikacije leži v zgodnjem otroštvu, ko otrok z njeno pomočjo dojema, organizira in upravlja svoje notranje ter zunanje izkušnje in komunicira s svojo okolico. Vse to se dogaja v diadi z materjo. Če je ta po Winnicottovih besedah »dovolj dobra«, otroku pomaga da se znajde v preobilici dražljajev, ki jim je izpostavljen. Omogoči mu, da dražljaje razcepi na dobre in slabe dele, s pomočjo katerih lahko tvori projekcijske in introjekcijske fantazije. Po Winnicottu v tem kontekstu tako pri materi kot pri otroku ne gre za dojetanje temveč za prejemanje vsebin drug od drugega. Situacija je torej bolj konkretna kot simbolna in v takšnih okoliščinah poteka

projekcijska identifikacija brez izgub, prisotni so vsi štirje prej omenjeni načini (obramba, komunikacija, odnos in razvoj). Ogden, ki je mnenja, da je pot k razvoju izmed vseh štirih najpomembnejša, na podlagi hipotetičnega primera pokaže, kakšen je pomen ustreznega procesiranja otrokovih destruktivnih fantazij s strani matere. Obenem opiše tudi do kakšnih zapletov lahko pride v primeru, ko to procesiranje ni dovolj dobro oziroma ga skorajda ni.

Ogden razdelek sklence z zanimivo mislijo, da lahko prav na podlagi razvojne razsežnosti projekcijske identifikacije sklepamo, kako ta koncept nikakor ni nujno vezan na kleinovsko ali katerokoli drugo šolo misli. Za projekcijsko identifikacijo sta namreč potrebna le dva človeka z nekaj malega psiholoških kapacitet!

Sledi del članka z imenom *Historična perspektiva* v katerem Ogden poda kratek zgodovinski pregled pomembnih prispevkov za razvoj in uporabo koncepta projekcijske identifikacije. Zaradi prostorskih omejitev na tem mestu omenjamo le tiste njegove poudarke, ki so pomembni za razumevanje njegovega prispevka. Pri Kleinovi poudari, kako je opozorila na dejstvo, da projekcija projektorja pusti osiromašenega, dokler ne pride do ponovnega ponotranjenja. Nekaj več prostora Ogden nameni Bionu, ki je po njegovem veliko prispeval k razumevanju mehanizma projekcijske identifikacije. Izpostavil je medosebno perspektivo in možnost manipulacije s pomočjo projekcijske identifikacije, opisal pojav z imenom »misel brez misleca« ter opozoril na destruktivnost nesprejemanja projekcij s strani prejemnika. Nadalje Ogden omenja Rosenfelda, ki je pri svojem delu s shizofreniki ugotovil, kako si lahko z idejo projekcijske identifikacije pomagamo pri razumevanju izvorov depresionalizacije in konfuzije. Izpostavi tudi Winnicotta, ki pojma projekcijske identifikacije sicer ni uporabljal, vendar lahko po Ogdenu vpliv tega koncepta razberemo v njegovi formulaciji konflikta (impingement) in zrcaljenja. Balint je govoril o terapevtski potlačitvi in o tem kako pomembno je zdržati projekcijske identifikacije. Tudi Searles je opozarjal na strpnost in pomen integracije projekcijskih identifikacij, saj je le tako mogoča prihodnja rast. Ob koncu pregleda Ogden omenja še Malina in Grotsteina, ki sta koncept projekcijske identifikacije začela uporabljati izven kleinovske misli ter

Langsa, kateri raziskuje pomen projekcijske identifikacije za razumevanje psihoterapevtskega procesa (interaktivnost).

Naposled se Ogden loti še zadnjega razdelka v svojem prispevku. Ta nosi naslov *Implikacije za tehniko in klinično teorijo*. V njem pretrse pet različnih vidikov kliničnega dela, pri katerih igra projekcijska identifikacija pomembno vlogo. Najprej skuša odgovoriti na vprašanje, kaj naredi terapevt, ko se sooči s projekcijsko identifikacijo? Ogdenov odgovor je, da pravzaprav ne naredi nič. Terapevtova vloga je kontejniranje. Ker projekcijska identifikacija predstavlja nekakšen prehodni fenomen, vmesno stanje med resnico in fantazijo, je potrebno, da je terapevt dovolj dober. Čeprav ni prazna posoda, ki bi jo pacient lahko napolnil s svojimi projekcijami, mora biti vendarle sposoben misliti onkraj razlikovanja na vse ali nič. Projekcijsko identifikacijo lahko terapevt uporabi kot orodje, ki mu pomaga razumeti odnos s pacientom. V tem kontekstu pravi Ogden se seveda postavlja tudi vprašanje, koliko interpretacij je potrebnih s strani terapevta, saj ni pomembno samo primerno razumevanje temveč tudi primerna artikulacija. Ogden tudi na tem mestu zagovarja stališče, da je manj več. Poudari pomen »tihih interpretacij«, ki omogočajo primerno artikulacijo misli, obenem pa terapevta ščitijo pred izbiro napačnega fokusa v terapiji in ponavljanjem pacientovih zgodnjih patogenih interakcij.

Drugi pomemben vidik kliničnega dela ob prisotnosti projekcijske identifikacije je po Ogdenu prepoznavanje napak in njihovi popravki, saj lahko v nasprotnem pride do lažne terapevtske zveze. Bodisi se razvije trdovratno branjenje pred (projiciranimi) občutki, ali pa odigravanje (občutkov oziroma obramb pred njimi). Problem napačnega obravnavanja projekcijskih identifikacij je v tem, da se na ta način okrepijo ter razširijo pacientovi strahovi in obrambe.

Tretji vidik, ki ga izpostavlja Ogden ima opraviti s projekcijsko identifikacijo, ki prihaja s strani terapevta. Ta je lahko pozitivna in pri njej terapevt pacienta sili v »ozdravljeno« vlogo. Bolj zdravi pacienti lahko takšno projekcijsko identifikacijo prepoznajo in jo zavrnejo, manj zdravi pacienti pa bodisi poskušajo postati »idealni« pacienti, ali pa terapijo preprosto prekinejo. Obstajajo pa tudi primeri, ko je projekcijska identifikacija s strani terapevtov negativna. Tovrstne

destruktivne občutke je potrebno po Ogdenu integrirati ali pa si vsaj poiskati pomoč v obliki supervizije oziroma lastne terapije, saj nikakor ne bi bilo prav, če bi jih terapevt tudi dejansko udejanjal.

V četrtem vidiku se Ogden posveti vprašanju položaja projekcijske identifikacije glede na nekatere sorodne procese oziroma mehanizme. Ponovno omeni projekcijo, ki jo srečujemo predvsem v prvi fazi projekcijske identifikacije. Pravi, da gre za dva pola, zlitost (projekcijska identifikacija) in ločenost (projekcija), ki se v realnosti vedno mešata med seboj. Omeni tudi dva tipa ponotranjenja, ki sta prisotna v tretji fazi projekcijske identifikacije. Ob introjekciji človek ponotranjeno dojema predvsem kot tujek, ob identifikaciji pa ponavadi prihaja do modifikacije selfa. Tudi ta dva tipa ponotranjenja se v realnosti pogosto mešata med seboj. Nazadnje Ogden omeni še povnanjenje, ki je prisotno v drugi fazi projekcijske identifikacije in pri katerem je pomemben prehod od interpsihičnih do intrapsihičnih vsebin.

Peti klinični vidik Ogdenove obravnave pretresa položaj projekcijske identifikacije glede na (projekcijski) transfer in kontratransfer. Pri transferju na sploh gre za to, da pacient terapevtu pripisuje lastnosti zgodnejših pomembnih figur. Ogden trdi, da je pri transferni projekciji manj zlitosti, saj so lastnosti pripisane terapevtu, pri projekcijski identifikaciji, kjer je prisoten tudi medosebni odnos, pa je te zlitosti več, saj pogosto ni jasno kdo je kdo. Pojem kontratransferja je po mnenju Ogdena manj jasen kot pojem transferja. Različni avtorji imajo različne poglede nanj. Lahko ga pojmujejo kot izraz terapevtovih neanaliziranih delov, kot celoto odzivov na pacienta ali pa celo le kot zrel odziv na pacientov transfer. Takemu kontratransferju Winnicott pravi objektivni kontratransfer. Po Ogdenu je prav slednji najbolj pomemben za projekcijsko identifikacijo, zlasti za njeno tretjo fazo. Od projekcijskega kontratransferja se razlikuje po tem, da je znotraj njega zmožnost predelave projekcij precej večja.

Thomas Ogden pretres implikacij projekcijske identifikacije za tehniko in klinično teorijo, s katerim tudi končuje svoj prispevek o tem pomembnem psihološkem mehanizmu, sklone z mislijo, da uspešna obravnava projekcijske identifikacije zahteva lovljenje ravnotežja med odprtostjo za pacientove

projekcije in ohranjanjem psihološke distance, ki je pogoj za njihovo predelavo. Ta misel je, kljub svojemu štiridesetletnemu obstoju, prav gotovo nadvse zanimiva tudi danes. In morda se ne motimo, če sklepamo, kako je k temu v veliki meri pripomogla prav Ogdenova sposobnost artikulacije in najdevanja smisla v tako trdem orehu kot je projekcijska identifikacija. Prav gotovo je namreč s svojim delom marsikoga opogumil, da se je tudi sam lotil razmišljanja in soočanja s tem nadvse zapletenim konceptom, katerega vloge pri sodobnem psihoterapevtskem delu pa nikakor ne smemo zanemarjati.